

A man and a woman are standing in a forest, looking at several large, full sacks of produce. The man is on the left, wearing a black tank top and dark pants, with a tattoo on his right arm. The woman is on the right, wearing a white tank top with a logo that says "Public Rusk jeans". The background is a dense forest with many trees and green foliage. A red horizontal bar is positioned behind the text.

Alt som vokser vilt er ikke økologisk

Sankerne tar seg en pause i ramsløskogen.

Sopp og nyttevekster sanket i naturen kan ikke per automatikk kalles *økologiske*. Det er ulike ordninger og systemer for å kvalifisere et produkt til å få merkelappen i varehandelen.

Tekst og foto: Susanne Friis Pedersen

Begrepet økologi dekker over flere betydninger som brukes i ulike sammenhenger. Det kan kanskje kan skape forvirring og misforståelser. I utgangspunktet betegner ordet samvirket mellom en organisme og nærmiljøet. Sånn sett har økologi ingen lineær struktur, men alt påvirker alt annet og bygges opp om enheter som individ eller organisme, populasjon og samfunn. Etymologisk stammer ordet fra gresk og betyr hjem eller husholdning. Samtidig dekker begrepet også en driftsform for landbruk som holder hus med ressursene og avstår fra å bruke naturfremmede driftsmidler som kunstgjødsel, syntetiske plantevernmidler og ikke-økologisk plantemateriale. Dermed kunne en gjerne tenke at alle planter sanket i naturen automatisk er økologiske. Det er ikke tilfelle. I det følgende vil jeg forklare gjeldende regler for å bruke betegnelsen på et produkt og fortelle om en spennende privat sertifiseringsordning.

Kulturplanter

Det økologiske regelverk er knyttet til kulturvekster og har utgangspunkt i den internasjonale bevegelsen International Federation of Organic Agriculture Movements, IFOAM. Bevegelsen er til stede i over 100 land og har mer enn 800 medlemsorganisasjoner, inkludert Økologisk Norge, Debio og Norsøk i Norge. IFOAMs definisjon på økologisk landbruk er: «Økologisk landbruk er et produksjonssystem som opprettholder sunne jordsmonn, bærekraftige økosystemer og folks helse. Dette systemet bygger på økologiske prosesser, biologisk mangfold og kretsløp tilpasset

Store mengder sannes inn på en dag. Denne bygningen fungerer som lager og tørkeplass.

lokale forhold, istedenfor å være avhengig av innsatsfaktorer med uheldig effekt. Økologisk landbruk kombinerer tradisjon, innovasjon og vitenskap til gagn for vårt felles miljø, og fremmer rettferdighet og god livskvalitet for alle». Dette er tar utgangspunkt i fire prinsipper om helse, økologi, rettferdighet og føre var-prinsippet.

Stort sett er naturlig forekommende vekster tilpasset lokale forhold og vokser uten innsatsfaktorer. Derfor er det nærliggende å betegne sopp og nyttevekster sanket i naturen som økologiske. Men det økologiske regelverket tar i mange tilfeller ikke høyde for den type produkter. Regelverket er laget for kultiverte planter. Handel med sankede varer fra naturen har blitt værende en tillitssak mellom selger og kjøper.

Regelverket er bygget opp regionalt, og blir tolket og kontrollert nasjonalt. I Norge har regelverksutvalget for økologisk produksjon vært sammensatt av representanter fra Norges bondelag, Norsk bonde- og småbrukarlag, Nofima, NORSØK, Debio, Biologisk-dynamisk forening, Økologisk Norge, Norsk landbruksamvirke og Norsk landbruksrådgivning. Mattilsynet er autorisert myndighet og Debio er kontrollorganet. Det er allikevel mulig å vise til noen eksempler og regler globalt og nasjonalt, som anerkjenner og tilgodeser naturprodukter som økologiske.

Ville planter

I den norske veilederen for økologisk landbruk

står det: «*Spiselige viltvoksende planter og plantedeler fra utmark, for eksempel bær, er å betrakte som økologiske hvis*

a) arealene de siste tre årene før innsamling ikke er blitt behandlet med andre produkter enn dem som står oppført i vedlegg I og II i forordning 889/2008

b) høstingen ikke skader naturområdene eller truer artenes levedyktighet i området

Hvis du ønsker å omsette planter eller plantedeler fra utmark som økologiske, må du søke om tilknytning til Debios kontrollordning og fylle ut en driftsbeskrivelse 67. Den som er ansvarlig for virksomheten som er tilknyttet kontrollordningen 68 må legge frem dokumentasjon for arealene som høstes. For et «sankelag» er det tilstrekkelig at en person er ansvarlig overfor Debio. Den som er ansvarlig må ha en skriftlig fullmakt fra de andre i sankelaget.

Dokumentasjon som må foreligge:

a) Kart over sankeområdet

b) Egenerklæring/bekreftelse fra grunneier(e), landbrukskontor eller annen uavhengig

tredjepart på at ikke-tillatte innsatsmidler ikke er benyttet de siste tre årene.».

Et eksempel på hvordan man får det til er firmaet Fjellurt i Røros som forhandler både dyrkede og innhøstede urter sammensatt til delikat krydder, dram eller te.

Bryona Morgan er generalsekretær i FairWild.

Fairwild, en privat sertifiseringsordning

Fairwild er en internasjonal organisasjon som sertifiserer innhøstede, økologiske og rettferdig handlede produkter. Standarden FairWild benytter seg av er omfattende, men jeg skal i det følgende prøve å forklare i korthet. FairWild samarbeider med sertifiseringsorganer for økologisk kosmetikk og tekstiler, slik som Ecocert; organisasjoner som jobber med

bærekraft, naturvern og biologisk mangfold, slik som Verdens naturfond og TRAFFIC, The Wildlife Trade Monitoring Network.

I april 2019 deltok jeg på Fairwild Forum i Budapest, Ungarn. Det var et forum for å bygge nettverk og trene på å legge til rette for bærekraftig utvikling. Det ga meg et innblikk i tankesett, oppbygging og håndtering av

Schmidt & Co sanker bark fra fire treslag som blir benyttet til medisin og næringstilskudd. Ingen av disse er sertifisert som FairWild ennå.

Schmidt & Co. har fire slike store, moderne tørkeovner.

Tørket ramsløk pakkes klart til lagring og salg.

regelverket for FairWild.

Standarden er bygget av elleve prinsipper om miljø og sosiale forhold, som hver for seg er underbygget med forskjellige kriterier og indikatorer på at kriterier oppfylles. Alle kriterier trenger ikke være oppfylte for godkjennelse, men indikatorene skulle gjerne tyde på at man jobber med prinsippet og har en plan for hvordan kriteriene blir nådd. De 11 prinsippene er:

- Opprettholde ville vekster som ressurs
- Forhindre negative miljøeffekter
- Følge lover, regler og avtaler
- Respektere sedvanerett og utbyttedeling
- Fremme rettferdige kontraktsforhold mellom kjøper og sanker
- Begrense barns deltakelse i sankingen
- Sørge for utbytte til sankere og lokalsamfunnet deres
- Sørge for rettferdige arbeidsforhold for alle som deltar i villssankingsvirksomheten
- Bruke ansvarlig forvaltningspraksis
- Bruke ansvarlig foretningspraksis
- Fremme kundeforpliktelse

Jeg vil gjerne trekke frem et par av de elleve prinsippene: For å begrense barnarbeid kan man ikke bruke barn i sankingen dersom produktene skal ha FairWild-sertifisering. I tillegg forsøker de å utjevne skjeve maktforhold mellom sanker og kjøper. Disse to prinsippene er kanskje ikke like nødvendig for norske forhold, men kan være viktige prinsipper i andre land.

I tillegg skal sankerne få et bidrag på ti prosent av den totale salgssummen. Bidraget går til et felles fond som sankekollektivitet skal brukes til felles utviklingsprosjekter. Hva pengene skal brukes til skal avgjøres i fellesskap og avtales med kjøperen i forkant

av sesongen. Bidraget skal viderefaktureres oppover i salgskjeden og ikke bakes inn i råvarekostnaden på fakturaen.

Besøk hos en FairWild-bedrift

FairWild sertifiseringen har betydd mye i Øst-Europa. I forbindelse med forumet besøkte vi en av de lokale sankevirksomhetene. Et par timers kjøring fra Budapest fikk vi omvisning hos Schmidt & Co. nær grensen til Kroatia. Virksomheten drev både landbruk og sanking. Besøket var midt i sesongen for ramsløk *Allium ursinum*, som varer to til tre uker. Derneft begynner sanking av kanadagullris *Solidago canadense* og stormesle *Urtica dioica*. Vi ble fortalt at kanadagullrisen er en fremmedart også i Ungarn som i sin tid ble innført sammen med maisfrø.

Ramsløken vokste i en statlig skog, og firmaet hadde inngått en avtale om å leie og høste i området. Ramsløkområdet var på rundt 600 mål. Arbeiderne høstet 500 til 1000 kilo på en dag. For den enkelte kunne dette bety at de tjente tilsvarende ti vanlige ungarske dagslønner på en dag. Sankingen gir full sysselsetting i en kort periode. Når sesongen er over kan de arbeide med landbruksvirksomheten. Schmidt & Co har 27 ansatte. Arbeiderne har røtter i romkulturen og var godt sammensveiset. Styringskomiteen for samfunnsutviklingsmidlene besto av tre personer, og de hadde bestemt å bruke årets

midler på et felles kjøretøy som kunne frakte mennesker og gjenstander.

Landbruket omfattet blant annet dyrking av svarthyll *Sambucus nigra* og steinnype *Rosa canina*. Steinnypene er en art som ikke er svært utbredt vilt i Ungarn. I tillegg kan høstingen gjøres maskinelt og tornene får dermed ikke mulighet til å gjøre skade på menneskefinger.

Firmaet selger 120 til 130 forskjellige arter til te- og krydderprodusenten Sonnentor. På det tidspunktet vi var der arbeidet de med en leveranse på 20 til 30 forskjellige typer tørket plantemateriale. Gården har fire store tørkeovner. På to dager omdanner de store mengder fersk plantemateriale til tørket plantemateriale. Tolv kilo fersk ramsløk gir ett kilo tørket ramsløk.

Fairwild-produkter kan man blant annet finne i Sonnentors produkter og i te-blandinger fra Pukka. Flere enn 1000 sankere og 20 firmaer er tilknyttet FairWild. Organisasjonen har sertifisert mer enn 25 plantearter og har som mål å fordoble tallet i løpet av et par år. Sertifiserte plantearter inkluderer for eksempel smørtre *Vitellaria paradoxa* og argan *Argania spinosa*, som brukes i kosmetikk. Potensielle arter som kan sertifiseres er planter som brukes medisinsk, siden 60 til 90 prosent av plantene brukt i urtemedisin er sanket i naturen. Norske arter kunne for eksempel være einebær *Juniperus communis*, blåbær *Vaccinium myrtillus*, lindeblomst *Tilia cordata*, stormesle og løvetann *Taraxacum officinale*. FairWild har ennå ikke sertifisert sopp, men det jobbes med det, og jeg fikk inntrykk av at det snart er på plass.

Takk til Risken sopp- og nyttevekstforening for økonomisk støtte til å delta i Fairwild forum april 2019 i Budapest.